

Janusz Szulist¹

ROLA SPRAWIEDLIWEJ PŁACY W KSZTAŁTOWANIU WOLNOŚCI ODPOWIEDZIALNEJ CZŁOWIEKA

Sprawiedliwa płaca jako jedno z praw osób pracujących zaliczana jest do czynników, jakie kształtują pokój społeczny. W aspekcie sprawiedliwej płacy dochodzi do konfrontacji dwóch elementów porządku stworzenia, a mianowicie człowieka jako jednostki wykonującej pracę oraz własności, którą posługuje się osoba i której charakter ulega zmianie właśnie na skutek pracy. Przyporządkowanie własności osobie, gdyż taki właśnie winien być skutek owej konfrontacji, sprzyja ostatecznie poszerzeniu wolności. Samostanowienie człowieka pracującego nie istnieje jednak samo w sobie, lecz funkcjonuje w ciągłej relacji do wartości i norm oraz przy zachowaniu nienaruszalności principium osobowego. Odpowiedzialna wolność nie dotyczy jednak człowieka jako swoistego bytu w sobie. Obejmuje również kwestie odniesienia do środowiska życia, w którym występują zarówno bliźni, jak i cała sfera dóbr materialnych, wytwarzanych czy stanowiących wprost narzędzia produkcji. Materiał źródłowy niniejszego opracowania stanowi nauczanie społeczne Kościoła, ze szczególnym uwzględnieniem dokumentów autorstwa Jana Pawła II i Benedykta XVI. Publikacja składa się z dwóch części. W pierwszej będą zaprezentowane zasady określające sprawiedliwą zapłatę, w drugiej zaś zostanie ukazany zakres wolności odpowiedzialnej w aspekcie dochodu pozyskiwanego z tytułu zatrudnienia.

1. Kryteria sprawiedliwej płacy

Wynagrodzenie można uznać za sprawiedliwe przy uwzględnieniu dwóch zasad, posiadających również fundamentalne znaczenie dla porządku społecznego w ogólności. Pierwszą jest sprawiedliwość określająca warunki wymiany pomiędzy pracodawcą a pracobiorcą, drugą zaś powszechne przeznaczenie dóbr determinujące w pewnej mierze charakter własności pozyskiwanej poprzez pracę. Celem stosowania każdej z zasad określających sprawiedliwość zapłaty jest zagwarantowanie godziwych warunków nie tylko pracy, ale również zapewnienie satysfakcji z pozyskiwanego dochodu, co przekłada się bezpośrednio na jakość relacji społecznych poza miejscem zatrudnienia.

¹ Ks. dr hab. Janusz Szulist, prof. WSKS WT UMK w Toruniu; adres do korespondencji: 83-130 Pelplin, aleja Cystersów 2, e-mail: szulist@umk.pl.

1.1. Sprawiedliwość

Fundamentalną wartością lub zasadą określającą sposób odniesienia pomiędzy wybranymi podmiotami jest sprawiedliwość². W jej kontekście kluczowe jest wyodrębnienie kryterium wymiany, a więc wskazanie uwarunkowań, których zachowanie uprawnia do orzekania o sprawiedliwym charakterze odniesień³. Na gruncie personalizmu, znamiennego współczesne nauczanie Kościoła, pierwotnym i niepodważalnym kryterium sprawiedliwych odniesień jest godność osobowa oraz ukonstytuowane na niej prawa człowieka⁴. Określona w ten sposób sprawiedliwość w aspekcie wynagrodzenia za pracę funkcjonuje w dwóch zakresach. Wskazuje się mianowicie na zakres immanentny oraz transcendentny sprawiedliwości w kwestii płacy. W pierwszym z wymienionych zakresów sprawiedliwość określa odniesienie pomiędzy pracodawcą a pracobiorcą. Jan Paweł II akcentuje kluczową relację charakterystyczną dla każdego z systemów produkcji i wymiany dóbr: „Bez względu na to, czy praca (...) dokonuje się w ustroju prywatnej własności środków produkcji, czy też w ustroju, w którym własność ta podlegała «uspołecznianiu», stosunek pomiędzy pracodawcą (przede wszystkim bezpośrednim) a pracownikiem rozwiązuje się na zasadzie salariat – czyli przez odpowiednie wynagrodzenie wykonywanej pracy”⁵. Współcześnie odpowiedniość w zakresie sprawiedliwego wynagrodzenia wyraża się w zależności pomiędzy godziwością życia pracownika a wysokością zysku, który znajduje się w gestii zarządzających lub właścicieli środków produkcji. Godziwość życia pracownika ma miejsce wówczas, gdy ten może nie tylko zachować, ale również rozwijać swoje człowieczeństwo. „Praca jest dobrem człowieka – dobrem jego człowieczeństwa – przez pracę bowiem człowiek nie tylko przekształca przyrodę, dostosowując ją do swoich potrzeb, ale także urzeczywistnia siebie jako człowiek, a także poniekąd bardziej «staje się człowiekiem»”⁶. Człowiek zostawia na pracy niezatarte osobowe piętno domagające się bezwzględnego szacunku ze strony wszystkich podmiotów zaangażowanych pośrednio lub bezpośrednio w funkcjonowanie świata pracy. Z drugiej strony w zakresie odpowiedniości dotyczącej wynagrodzenia akcentowana jest wysokość zysku, który staje się własnością zarządców lub właścicieli środków produkcji. Racją dla przejmowania części zysku z tytułu wykonywanej przez pracowników pracy są poniesione wcześniej inwestycje, organizacja systemu produkcji oraz wymiany produktów czy aktualne zarządzanie przedsiębiorstwem⁷. Wymienione racje stanowią podatny grunt dla aktualizowania odwiecznych pragnień człowieka, takich jak „żądza pieniądza”, co w efekcie prowadzi do kształtowania nieludzkich (tzn. oznaczają-

² Janusz Szulist, „Człowiek jest drogą Kościoła” (RH 14): *Wprowadzenie do katolickiej nauki społecznej* (Pelplin: Bernardinum, 2012), 58–59.

³ Tadeusz Borutka, *Spoleczne nauczanie Kościoła. Teoria i zastosowanie* (Kraków: Wydawnictwo „Czuwajmy”, 2004), 113–114.

⁴ Szulist, „Człowiek jest drogą Kościoła” (RH 14), 58–62.

⁵ Jan Paweł II, *Encyklika „Laborem exercens”* (Watykan: Editrice Vaticana, 1981), nr 19.

⁶ Jan Paweł II, *Encyklika „Laborem exercens”*, nr 9.

⁷ Czesław Strzeszewski, *Katolicka nauka społeczna* (Lublin: TN KUL, 1994), 480–481.

cych wyzysk) odniesień w miejscu pracy⁸. Wyeliminowanie ryzyka, jakim jest groźba artykułowania egoistycznych interesów przez osoby zarządzające lub właściciele środków produkcji, następuje na skutek uwzględnienia wspólnoty interesów, na co uwagę zwrócił Czesław Strzeszewski. Innymi słowy, istnieje konieczność wskazania racjonalnych granic podziału zysku uwzględniających wkład poszczególnych podmiotów, sytuację pracowników czy zasadę integralnego rozwoju, stymulowaną właśnie poprzez dochód osiągnięty z tytułu zatrudnienia⁹.

Sprawiedliwość w zakresie wynagrodzenia posiada również charakter transcendentny. Z perspektywy odpowiedniości zapłaty za wykonaną pracę można wyodrębnić dwa swoiste kierunki działania. Z jednej strony sprawiedliwość w miejscu pracy jest czynnikiem wpływającym na pokój społeczny. Brak sprawiedliwości, i to szczególnie w aspekcie wynagrodzenia, jest czynnikiem bezpośrednio destabilizującym społeczeństwo, poczynając od rodziny, a kończąc na stosunkach międzynarodowych¹⁰. Zakres transcendentny sprawiedliwości w aspekcie wynagrodzenia obejmuje również pomocową rolę państwa w przywracaniu obowiązywalności kryterium odpowiedniości. W tej kwestii Jan Paweł II przywołuje nauczanie Leona XIII zawarte w encyklice *Rerum novarum*: „Chroniąc zaś prawa poszczególnych osób, Państwo winno mieć w sposób szczególny na względzie maluczkich i biednych. Warstwa bowiem bogatych, dostatkami obwarowana, mniej potrzebuje opieki Państwa; klasy natomiast ubogie, pozbawione ochrony, jaką daje majątek, szczególnie tej opieki potrzebują. Dlatego Państwo bardzo pilnym staraniem i opieką winno otoczyć pracowników najemnych, stanowiących masy ludności biednych”¹¹. Dokument autorstwa Leona XIII, przypomniany przez papieża-Polaka, wskazuje na zabezpieczający charakter własności. Gwarancje odpowiedniego wynagrodzenia chronią człowieka pracującego przed egoistycznymi zapędami przedsiębiorców. Jednocześnie godziwe wynagrodzenie umożliwia rozwój¹². Oprócz wskazanych już przesłanek w kolejnym numerze *Centesimus annus* Jan Paweł II wskazuje wyraźnie, że interwencja państwa w kwestii przywrócenia sprawiedliwej płacy jest niekiedy konieczna. Pamiętać jednak należy, że interwencja władzy – w sytuacji nawet największej niesprawiedliwości – nie może kwestionować podmiotowego statusu ludzi pracy. Zasada pomocniczości stawia jednoznaczne granice interwencjom państwa w sferę gospodarki¹³.

Uwzględniając istnienie obu przedstawionych zakresów relacji sprawiedliwości, należy wskazać, iż wysokość wynagrodzenia zachowująca kryterium odpowiednio-

⁸ Zagrożenie niesprawiedliwym podziałem zysku ze szkodą dla pracownika w następujący sposób (w formie swobodnej przestrogi) opisuje Jan Paweł II w *Centesimus annus*: „Płaca musi wystarczać robotnikowi na utrzymanie siebie i swojej rodziny. «Jeśli pracownik zmuszony koniecznością albo z obawy przez sytuacją jeszcze gorszą zgadza się na niekorzystne dla siebie warunki, bowiem zostały one narzucone przez właściciela warsztatu czy przedsiębiorstwa i chcąc nie chcąc muszą być przyjęte, jest to oczywistym gwałtem, przeciwko któremu głos podnosi sprawiedliwość». Dałby Bóg, by tych słów napisanych w czasach rozkwitu tzw. «dzikiego kapitalizmu» nie trzeba było dzisiaj powtarzać z tą samą surowością”. Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”*, (Watykan: Editrice Vaticana, 1991), nr 8.

⁹ Strzeszewski, *Katolicka nauka społeczna*, 481.

¹⁰ Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”* (Watykan: Editrice Vaticana, 2009), nr 35–36.

¹¹ Cyt. za: Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”*, nr 10.

¹² Leon XIII, *Encyklika „Rerum novarum”* (Watykan: Editrice Vaticana, 1891), nr 30.

¹³ Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”*, nr 11.

ści winna uwzględniać trojakiemu rodzaju kryteria. Po pierwsze, istotny jest charakter samej pracy. Wyśilek pracownika, koszta związane ze zdobyciem kwalifikacji czy chociażby staż pracy posiadają wpływ na wysokość wynagrodzenia¹⁴. Drugim czynnikiem określającym wysokość zarobku jest sytuacja w miejscu pracy. Większe wynagrodzenie otrzymują zatem pracownicy w zakładach, które pod względem ekonomicznym cechuje wysoki poziom efektywności. Natomiast pracownicy tych gałęzi przemysłu, które borykają się z trudnościami natury gospodarczej, winni być gotowi do pracy za pomniejszonym wynagrodzeniem w określonym czasie. Perspektywa przewyciężenia destabilizacji gospodarczej jawi się jako wystarczający argument, by przez jakiś czas ograniczyć dochód z tytułu pracy¹⁵. Trzecim czynnikiem wpływającym na wysokość wynagrodzenia jest sytuacja społeczna. Zarówno wysoki poziom dobrobytu, jak również stan konfliktu zbrojnego w istotnym stopniu kształtują wysokość dochodu z tytułu zatrudnienia. Innymi słowy, kluczowe znaczenie dla wysokości zarobku ma ta jego część, która jest przekazywana w formie danin bezpośrednio na dobro wspólne danej społeczności¹⁶.

1.2. Powszechne przeznaczenie dóbr

Drugim kryterium charakteryzującym pojęcie sprawiedliwej płacy jest zasada powszechnego przeznaczenia dóbr¹⁷. Rolę tejże zasady w kontekście sprawiedliwego wynagrodzenia następująco scharakteryzował Jan Paweł II w encyklice *Laborem exercens*: „W każdym ustroju, bez względu na panujące w nim podstawowe układy pomiędzy kapitałem a pracą, zapłata, czyli wynagrodzenie za pracę, pozostaje konkretnym środkiem, dzięki któremu ogromna większość ludzi może korzystać z owych dóbr, które są przeznaczone dla powszechnego używania: są to zarówno dobra natury, jak też dobra będące owocem produkcji”¹⁸. Zasada powszechnego przeznaczenia dóbr w stosunku do płacy oznacza w pierwszej kolejności, że pracujący pozyskujący dochód w miejscu pracy nie zarabia tylko dla siebie. Część jego dochodu jest bowiem przekazywana na poczet państwa. Ważną rolę odgrywa również część zarobku przeznaczona na utrzymanie rodziny. Ponadto systemy fiskalne czy też bezpośrednie inwestycje sprawiają, że zysk wypraco-

¹⁴ Tadeusz Borutka, *Spoleczne nauczanie Kościoła*, 240.

¹⁵ Barbara Pogonowska, „Szanse globalnej etyki gospodarowania w świecie postkryzysu”, w: *Etyka a moralność. Aksjonormatywny kontekst współczesnej pracy i wybranych zawodów*, red. Danuta Walczak-Duraj (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2010), 89–92.

¹⁶ Czesław Strzeszewski, *Praca ludzka. Zagadnienie społeczno-moralne* (Lublin: TN KUL, 1978), 94–96.

¹⁷ „Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym «Gaudium et spes»” w następujący sposób opisuje zasadę powszechnego przeznaczenia dóbr: „Bóg przeznaczył ziemię wraz ze wszystkim, co się na niej znajduje, na użytek wszystkich ludzi i narodów, dlatego też dobra stworzone powinny w słusznej mierze docierać do wszystkich; przewodniczy temu sprawiedliwość, a miłość jej towarzyszy”. Powyższy fragment znajduje się w części konstytucji dotyczącej zasad rządzących życiem gospodarczo-społecznym. Cyt. za: „Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym «Gaudium et spes»”, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie* (Poznań: Pallottinum, 2002), nr 69.

¹⁸ Jan Paweł II, *Encyklika „Laborem exercens”*, nr 19.

wany w przedsiębiorstwie jest przekazywany na wydatki z tytułu podnoszenia jakości życia w konkretnym regionie¹⁹.

Konkretyzując kwestię społecznego aspektu wypracowywanego dochodu, autorzy *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym* podkreślają rolę zasady o powszechnym przeznaczeniu dóbr w procesie zwalczania ubóstwa. Innymi słowy, człowiek pracujący winien być gotów do ofiarowania części dochodów potrzebującym, by umożliwić bliźnim godziwie życie. Nie brakuje przecież w świecie ludzi cierpiących z powodu niedostatku dóbr egzystencjalnych, którzy sami z siebie nie są w stanie przezwyciężyć niesprawiedliwości w tym zakresie²⁰.

Uzasadnieniem dla odniesienia zasady powszechnego przeznaczenia dóbr do płacy jest zależność pomiędzy sprawiedliwością a miłością. O ile więc wysokość wynagrodzenia zasadniczo stanowi skutek umowy pomiędzy pracodawcą a pracownikiem, uwzględniając powyższe kryteria, o tyle pomoc bliźnim, a w szczególności osobom potrzebującym, jest dziełem miłości, która skłania człowieka do troski o każdego właśnie z uwagi na posiadaną godność. Owa godność sprawia, że każda osoba jest kimś szczególnym pośród całego porządku stworzenia. Nie może jej w zupełności determinować wyłącznie odniesienie do dóbr materialnych²¹.

Klasyczny zarys relacji pomiędzy sprawiedliwością a miłością, będący jednocześnie podstawą dla określenia sprawiedliwej płacy, ukazał Jan Paweł II w *Dives in misericordia*: „Doświadczenie przeszłości i współczesności wskazuje na to, że sprawiedliwość sama nie wystarcza, że – co więcej – może doprowadzić do zaprzeczenia i zniweczenia samej siebie, jeśli nie dopuści się do kształtowania życia ludzkiego w różnych jego wymiarach owej głębszej mocy, jaką jest miłość”²². Zgodnie z nauczaniem papieża miłość stanowi uzasadnienie dla porządku naznaczonego sprawiedliwością²³. Odniesienie do miłości sprawia, iż człowiek zdobywa świadomość, że za każdą regulacją prawną winna być sytuowana osoba; że człowiek w żaden sposób nie może być zniewolony literą prawa. Jan Paweł II w *Redemptor hominis* wskazuje na rozróżnienie pomiędzy literą a duchem prawa. Poddawanie porządku społecznego, w tym również stosunków właściwych pracy, jedynie pod literę prawa, z celowym kwestionowaniem podmiotowości jednostki, doprowadziło – i wciąż może prowadzić w przyszłości – do powstania totalitaryzmów. W obliczu tak rozumianego zagrożenia odwołanie się do ducha prawa oznacza przywrócenie osobie szczególnej pozycji w realiach społecznych. Duch prawa prezentuje bowiem miłość jako fundamentalną zasadę porządku społecznego. W aspekcie tejże miłości człowiek skłania się do umiłowania sprawiedliwości skoncentrowanej właśnie wokół zachowania dobra osoby. Duch prawa, będący w gruncie rzeczy konkretyzacją miłości, ożywia stosunki społeczne. Inicjuje rozwój, którego cechą jest humanizowanie coraz szerszych kręgów społecznych. Duch prawa przypomina wreszcie, że celem każdej

¹⁹ Papieska Rada „Iustitia et Pax”, *Kompendium nauki społecznej Kościoła* (Kielce: Wydawnictwo „Jedność”, 2005), nr 302–303.

²⁰ „Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym «Gaudium et spes»”, nr 69.

²¹ „Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym «Gaudium et spes»”, nr 69; Stefan Pikus, *Moralne aspekty pracy* (Słupsk: WSP 1995), 32–33.

²² Jan Paweł II, *Encyklika „Dives in misericordia”* (Watykan: Editrice Vaticana, 1980), nr 12.

²³ Jan Paweł II, *Encyklika „Dives in misericordia”*, nr 12.

wspólnoty – bez względu na to, czy mamy do czynienia ze wspólnotą polityczną, czy gospodarczą – jest właśnie ochrona dobra osoby²⁴.

2. Zakres urzeczywistniania wolności przez jednostkę w ramach stosunku o pracę

Człowiek dysponujący własnością urzeczywistnia wolność będącą naturalną własnością jednostki w aspekcie jej natury. Realizacja postulatów wolności w oparciu o dobra pozyskane z tytułu zatrudnienia dotyczy zasadniczo trzech obszarów. Pierwszym takim obszarem jest podmiotowość. Własność sprzyja kształtowaniu woli samostanowienia, która z założenia winna uwzględniać istnienie innych osób cechujących się identycznym zakresem wolności. Drugim obszarem urzeczywistniania wolności jest odpowiedzialność. Przedmiotem tejże odpowiedzialności są normy, wartości, a także inni ludzie oraz porządek natury. Trzeci, ostatni obszar urzeczywistniania wolności stanowi rozwój. Autonomiczne decyzje podejmowane przez człowieka stanowią niejako składową rozwoju, który winien obejmować nie tylko całego człowieka, ale ogół środowiska egzystencji jednostki.

2.1. Podmiotowość

Jak naucza Jan Paweł II w *Laborem exercens*, wyróżniona pozycja człowieka pośród całego porządku stworzenia jest filarem podmiotowości pracy. Ów szczególny status osoby w sposób obrazowy przedstawia natchniony autor *Księgi Rodzaju*²⁵. Człowiek został stworzony, by panować w świecie, dzięki czemu ma też możliwość realizacji właściwego sobie powołania, które czyni jego egzystencję coraz doskonalszą. „Nie ulega (...) wątpliwości, że praca ludzka ma swoją wartość etyczną, która wprost i bezpośrednio pozostaje związana z faktem, iż ten, kto ją spełnia, jest osobą, jest świadomym i wolnym, czyli stanowiącym o sobie podmiotem”²⁶. Człowiek jako istota pracująca aktualizuje swoje naturalne uzdolnienia (będące zasadniczymi wyznacznikami jego osobowości) w ramach porządku moralnego będącego dziełem Boga²⁷. W oparciu o zdolności rozumowe, a także mając ma uwadze wolność wyboru, człowiek podejmuje się pracy, za którą otrzymuje wynagrodzenie. Pozyskiwane w ten sposób dobra materialne są przedmiotem wolnych decyzji, których granice wyznacza nie tylko drugi człowiek jako osoba, ale również porządek aksjonormatywny, służący jednocześnie rozwojowi społecznemu²⁸.

Wolne decyzje człowieka, który poprzez pracę gromadzi dobra materialne (urzeczywistniając w ten sposób wolność odpowiedzialną), posiadają charakter kompleksowy. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym* wyodrębnia dwa konkret-

²⁴ Jan Paweł II, *Encyklika „Redemptor hominis”* (Watykan: Editrice Vaticana 1979, nr 17).

²⁵ Rdz 1, 26–28.

²⁶ Jan Paweł II, *Encyklika „Laborem exercens”*, nr 6.

²⁷ „Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym «Gaudium et spes»”, nr 64; Adam Solak, *Wychowanie chrześcijańskie a praca ludzka* (Warszawa: Wydawnictwo: UKSW, 2004), 212.

²⁸ Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”*, nr 30.

nie zakresy owej kompleksowości wolnych wyborów, jakich dokonuje podmiot pracujący. Po pierwsze, przedmiotem wolnych decyzji człowieka pracującego nie jest tylko on sam, ale także wspólnota, w której aktualnie egzystuje²⁹. Charakter właściwych odniesień jest definiowany przez wspomnianą w niniejszym opracowaniu zasadę powszechnego przeznaczenia dóbr³⁰. Po drugie, zakres wolnych decyzji pracownika dotyczy nie tylko chwili obecnej (a więc szeroko rozumianej terażniejszości), ale nade wszystko jest ukierunkowany ku przyszłości. Ojcowie soborowi podkreślają konieczność poszukiwania równowagi pomiędzy konsumpcją dóbr tu i teraz a „godziwymi warunkami życia przyszłych pokoleń”³¹. Zbilansowanie terażniejszego pożytkowania dóbr i prognozowanej jakości egzystencji przyszłych generacji znajduje swoje kryterium w zachowaniu wolności odpowiedzialnej³².

W ramach systemów gospodarczych może jednak dochodzić do sytuacji jednostronnego, tzn. egoistycznego, artykułowania postulatów wolności³³. Wówczas postulaty poszczególnych osób czy nawet klas lub jeszcze szerszych części społeczeństwa są narzucane pozostałym członkom wspólnoty. Jan XXIII w encyklice *Mater et magistra* w sposób dość obrazowy scharakteryzował kontekst dziejowy ogłoszenia encykliki *Rerum novarum*, kiedy to przedsiębiorcy z pozycji silniejszego narzucali niesprawiedliwe warunki pracy robotnikom: „Podczas gdy dokonywała się koncentracja ogromnych majątków w rękach niewielu, masy robotników cierpiały z dniem każdym rosnący niedostatek. Wynagrodzenie za pracę nie wystarczało nie tylko na zaspokojenie koniecznych potrzeb życiowych, ale nawet na zażegnanie głodu. Proletariusze byli bardzo często zmuszeni do pracy w takich warunkach, które zagrażały ich zdrowiu, nieskazitelności obyczajów i wierze religijnej”³⁴. Wola zdobywania zysku nie może zatem stanowić jedyne go motywu gospodarowania. Postulat humanizmu winien korygować postępowanie zarządzających środkami produkcji w tym kierunku, by nigdy nie zostały naruszone dobra natury osobowej żadnego z pracowników (w tym nade wszystko winna być chroniona podmiotowość pracownicza). Wyzysk pracowników – na podstawie umów jednostronnych w kwestii zdobywania zysku – jest otwartym zaprzeczaniem istnienia wartości osobowych w społeczeństwie³⁵.

W kontekście powyższego zagrożenia, u źródeł którego jest sytuowana niewłaściwa koncepcja wolności w sferze gospodarczej, dotyczącej sprawiedliwej płacy, pojawia się inne zagrożenie, a mianowicie: interpretacja stosunków ekonomicznych tylko i wyłącznie z perspektywy materialistycznej czy konsumpcjonistycznej³⁶. Niebezpieczeństwo

²⁹ Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”*, nr 15.

³⁰ „Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym «Gaudium et spes»”, nr 69; Franciszek, *Encyklika „Laudato si”* (Watykan: Editrice Vaticana, 2015), nr 93; Wiktor Piotr Tokarski, *Personalistyczno-aksjologiczna koncepcja pracy. Studium z katolickiej nauki społecznej* (Lublin: TN KUL, 2011), 94–96.

³¹ „Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym «Gaudium et spes»”, nr 70.

³² Franciszek, *Encyklika „Laudato si”*, nr 159–160.

³³ Leon XIII, *Encyklika „Rerum novarum”*, nr 2.

³⁴ Jan XXIII, *Encyklika „Mater et magistra”* (Watykan: Editrice Vaticana, 1961), nr 13.

³⁵ Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, nr 36–37; Tokarski, *Personalistyczno-aksjologiczna koncepcja pracy*, 85–87.

³⁶ Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, nr 36–37.

zachodzące w tymże aspekcie następująco scharakteryzował Jan Paweł II w *Laborem exercens*: „Niektórzy zwolennicy takich idei [materializmu i ekonomizmu – J. S.] pojmowali i traktowali pracę jako pewnego rodzaju «towar», który pracownik – w szczególności robotnik w przemyśle – «sprzedaje» pracodawcy, a zarazem posiadaczowi kapitału, czyli zespołu narzędzi i środków umożliwiających produkcję”³⁷. Myślenie w kategoriach materializmu czy ekonomizmu w przypadku płacy pracowniczej jest równoznaczne z zakwestionowaniem elementu osobowego w ramach struktur przedsiębiorstwa bądź zakładu pracy. Jest to równocześnie ograniczenie determinantów wolności, jak też sposobów jej wyrażania, tylko i wyłącznie do aspektu materialnego. W ten sposób zakres samodecydowania, obejmujący osobistą autonomię jednostki, odpowiada w linii prostej wielkości nagromadzonego bogactwa. Formułowana jest wówczas fałszywa teza, że człowiek cieszy się tym większą wolnością, im większymi dysponuje środkami³⁸.

2.2. Odpowiedzialność

Sprawiedliwa płaca jako jedno z fundamentalnych uprawnień człowieka pracy koreluje z zasadą odpowiedzialności. Ogólny rys tejże odpowiedzialności pracownika w powiązaniu z pozyskiwaniem wynagrodzenia następująco charakteryzują autorzy *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym*: „Praca (...) powinna być tak wynagradzana, by człowiek posiadał możliwości godnego kształtowania egzystencji materialnej, społecznej, kulturalnej i duchowej zarówno siebie samego, jak i swoich bliskich, z uwzględnieniem funkcji oraz wydajności każdego, sytuacji przedsiębiorstwa, a także dobra wspólnego”³⁹. Odpowiedzialność pracownika obejmuje więc nie tylko podmiotowe uwarunkowania własnej wolności, ale dotyczy również relacji, jakie jednostki kształtują w swoim środowisku życia. Pracownik jest odpowiedzialny za wspólnotę, w której żyje i w której kształtuje swoją osobowość⁴⁰. Jan Paweł II, formułując uzasadnienie tejże odpowiedzialności, podkreśla, że praca jest czymś, co zapewnia trwanie wspólnotom, począwszy od rodziny, a skończywszy na ustanawianych organizmach państwowych⁴¹. Wszak za sprawą wypracowanych środków owe wspólnoty mogą się rozwijać,

³⁷ Jan Paweł II, *Encyklika „Laborem exercens”*, nr 7.

³⁸ Wiktor Werner, „Homo laborans – wolna jednostka czy wytwór historii? Jeden z metodologicznych problemów badania zachowań «człowieka pracującego»”, w: *Człowiek w kontekście pracy. Teoria – Empiria – Praktyka*, red. Magdalena Piorunek (Toruń: Wydawnictwo „Adam Marszałek”, 2009), 10–12; Solak, *Wychowanie chrześcijańskie a praca ludzka*, 115–116.

³⁹ „Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym «Gaudium et spes»”, nr 67.

⁴⁰ Michał Kapias, Grzegorz Polok, „Odpowiedzialność jako przejaw etosu pracy”, w: *Etos pracy w przestrzeni społeczno-pastoralnej*, red. Ireneusz Celary, Grzegorz Polok (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, 2015), 20–21.

⁴¹ Egzystencjalne znaczenie pracy dla wspólnot ludzkich w następujący sposób opisuje Jan Paweł II w *Laborem exercens*: „Rodzina jest bowiem równocześnie *wspólnotą*, która może istnieć dzięki pracy i jest zarazem pierwszą wewnętrzną *szkołą pracy* dla każdego człowieka. (...) Społeczeństwo takie – chociażby nie osiągnęło jeszcze dojrzałej formy narodu – jest nie tylko wielkim, chociaż pośrednim «wychowawcą» każdego człowieka (każdy wszak wychowuje się w rodzinie na tych treściach i wartościach, jakie składają się na całość kultury danego narodu); jest ono także wielkim historycznym i społecznym wcieleniem pracy całych pokoleń. To wszystko sprawia, że człowiek swoją głębszą tożsamość ludzką łączy z przynależnością do narodu, swoją zaś pracę pojmuje także jako pomnożenie dobra wspólnego wypracowywanego przez jego rodaków, uświadamiając sobie przy tym, że na

kształtować instytucje czy w efekcie także tradycję, która w zasadniczy sposób określa tożsamość jednostkową i grupową⁴². Fundamentalne znaczenie pracy dla społeczności powoduje, że wolność pracownika w zakresie dysponowania wypracowanymi przez siebie środkami jest realizowana w kontekście konkretnej wspólnoty.

W ramach nauczania społecznego Kościoła, w zakresie odpowiedzialności kształtowanej na fundamencie sprawiedliwego wynagrodzenia, jest zgłaszany w pierwszej kolejności postulat płacy rodzinnej określający wprost zakres troski jednostki za ową najbliższą wspólnotę naturalną. Tego typu postulat w *Karcie Praw Rodziny* brzmi następująco: „Wynagrodzenie za pracę winno być wystarczające do założenia i godnego utrzymania rodziny, czy to dzięki odpowiedniej płacy, określonej jako «płaca rodzinna», czy też dzięki innym środkom społecznym, jak zasiłki rodzinne bądź wynagrodzenie pracy domowej jednego z rodziców; powinno być ono takie, aby matka nie była zmuszona do pracy poza domem ze szkodą dla życia rodziny, a zwłaszcza wychowywania dzieci”⁴³. Odpowiednia wysokość wynagrodzenia przyczynia się nie tylko do stabilizacji życia rodzinnego, ale również umożliwia rodzicom swobodny wybór sposobu wychowania dzieci, jak też definiowanie celów rozwojowych każdego z członków rodziny. W przypadku życia rodzinnego doświadczyć można roli środków pieniężnych jako swobodnego fundamentu, na którym w dalszej kolejności są kształtowane relacje wewnątrzrodzinne, jak i stosunki rodzin do pozostałych instytucji składających się w sumie na społeczeństwo⁴⁴.

Następny, wykraczający poza relacje rodzinne obszar odpowiedzialności ludzi pracy, powiązanej z pozyskiwaniem wynagrodzenia, dotyczy szeroko rozumianego społeczeństwa, w tym nade wszystko państwa. Odniesienie ludzi pracy do wspólnoty politycznej dokonuje się w odwołaniu do zasady dobra wspólnego, w ramach której pracownicy kształtują rzeczywistość państwa, przeznaczając część wynagrodzenia na poczet tejże wspólnoty. Jednakże równie istotna jest relacja zwrotna, na mocy której obywatele mają możliwość uczestnictwa w dobru wspólnym, rozdzielanym przez jednostki lub grupy aktualnie sprawujące władzę. Charakter tejże relacji w następujący sposób opisuje Jan XXIII: „Zasoby państw (...) zdobywane i pomnażane wspólnym wysiłkiem obywateli, mają za cel trwałe zabezpieczenie tych warunków materialnych, które są potrzebne i jednostkom do osiągnięcia ich pełnej doskonałości. Tam, gdzie to zostanie zrealizowane w sposób trwały, należy uważać naród za rzeczywiście zamożny, bo zasady osiągania dobrobytu społecznego oraz wykonywania przez jednostki prawa do używania dóbr materialnych podlegają na pewno normom, ustanowionym przez Boga Stworzyciela”⁴⁵. Partycypowanie w dobru wspólnym na zasadzie przekazywania części zarobków na poczet państwa

tej drodze praca ta służy pomnażaniu dorobku całej rodziny ludzkiej, wszystkich ludzi żyjących na świecie”. Jan Paweł II, *Encyklika „Laborem exercens”*, nr 10.

⁴² Jan Paweł II, *Encyklika „Laborem exercens”*, nr 10; Adam Krasnosielski, „Zaspokajanie potrzeby godności pracowników poprzez wartości”, w: *Dyskursy o kulturze. Etos pracy*, red. Anna Sołtys (Łódź: Katedra Socjologii, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej SWSPiZ, 2012), 72–73.

⁴³ *Karta Praw Rodziny* (Pelplin: Bernardinum, 2013), art. 10a.

⁴⁴ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio”* (Watykan: Editrice Vaticana, 1981), nr 42; Tokarski, *Personalistyczno-aksjologiczna koncepcja pracy*, 166.

⁴⁵ Jan XXIII, *Encyklika „Mater et magistra”*, nr 73.

oraz późniejsze korzystanie z dóbr publicznych jest w zasadniczym sensie określone ustawowo, chociażby w systemie fiskalnym państwa czy w ramach systemu szkolnictwa. Niemniej w każdym z zakresów działalności obywatele mają możliwość wyboru kraju zamieszkania czy też wyboru ścieżki edukacyjnej w konkretnej placówce oświatowej⁴⁶.

2.3. Dynamika rozwojowa

Istnienie człowieka jest wpisane w Boski porządek stworzenia, w ramach którego następuje rozwój osoby ludzkiej w aspekcie jednostkowym oraz wspólnotowym. Owa dynamika wynika z rozwijania podobieństwa człowieka do Boga w zakresie każdej spośród władz osobowych. Mowa więc tutaj o integralnym rozwoju. Jan Paweł II wprowadza w tym miejscu określenie „procesu uniwersalnego” dokonującego się właśnie w formie pracy⁴⁷. Kompleksowy proces rozwoju obejmuje wszystkie pokolenia i w istocie jest wzrostem w człowieczeństwie. Innymi słowy, jest doskonaleniem jednostki w zakresie jej istnienia, które posiada zarówno charakter przyrodzony, jak i nadprzyrodzony. Sobór Watykański II formułuje w kwestii tak rozumianego rozwoju następujący postulat: „(...) rodzaj ludzki nie tylko może i powinien coraz bardziej umacniać swoją władzę nad rzeczami stworzonymi, lecz także, że jest jego zadaniem tworzenie takiego porządku politycznego, społecznego i gospodarczego, który z każdym dniem coraz lepiej służyłby człowiekowi oraz wspomagał jednostki i grupy w umacnianiu i doskonaleniu właściwej im godności”⁴⁸. Człowiek, który jest powołany do świętości, wykorzystuje w tym właśnie celu cały porządek stworzony. Istniejące w ramach doczesności instytucje czy przyjmowane prawa winny więc pełnić rolę pomocniczą wobec działań osoby, która w ramach ziemskiej egzystencji ma możliwość zdobywania dóbr nieprzemijających. Jan Paweł II w encyklice *Redemptor hominis* wprost akcentuje, że centralne sytuowanie Chrystusa w porządku zbawczym, w którym uczestniczy aktywnie człowiek, jest tym, co skutecznie zabezpiecza systemy społeczne, polityczne i gospodarcze przed ateizacją i relatywizmem jako trendami hamującymi (lub eliminującymi) integralny rozwój osób oraz wspólnot⁴⁹. Paweł VI w *Populorum progressio* pogłębia prowadzone analizy kwestii pracy, stwierdzając, że aspekt chrystologiczny istnienia Kościoła oraz funkcjonowania poszczególnych osób stwarza optymalne uwarunkowania dla budowy Królestwa Bożego na ziemi. Celem pracy ludzkiej jest wprost przydawanie nowej (tzn. zbawczej)

⁴⁶ Tokarski, *Personalistyczno-aksjologiczna koncepcja pracy*, 167; Kapias, Polok, *Odpowiedzialność jako przejaw etosu pracy*, 22–23.

⁴⁷ Solak, *Wychowanie chrześcijańskie a praca ludzka*, 117. Kompleksowość rozwoju w ramach pracy w następujący sposób opisuje Jan Paweł II: „Człowiek, stając się – przez swoją pracę – coraz bardziej panem ziemi, potwierdzając – również przez pracę – swoje panowanie nad widzialnym światem, w każdym wypadku i na każdym etapie tego procesu znajduje się na linii owego pierwotnego ustanowienia Stwórcy, które pozostaje w koniecznym i nierozzerwalnym związku z faktem stworzenia człowieka jako mężczyzny i niewiasty «na obraz Boga». Ów proces zaś jest równocześnie uniwersalny: obejmuje wszystkich ludzi, każde pokolenie, każdy etap rozwoju ekonomicznego i kulturalnego, a równocześnie jest to proces przebiegający w każdym człowieku, w każdym świadomym ludzkim podmiocie”. Jan Paweł II, *Encyklika „Laborem exercens”*, nr 4.

⁴⁸ „Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym «Gaudium et spes»”, nr 9.

⁴⁹ Jan Paweł II, *Encyklika „Redemptor hominis”*, nr 15–17.

jakości rzeczywistości doczesnej. Ta nowa jakość dotyczy charakteru tego, co nadprzyrodzone, a więc koncentrowania się wprost na wartościach zbawczych⁵⁰.

W encyklice *Sollicitudo rei socialis* Jan Paweł II analizuje zależności pomiędzy sferą materialną (właściwą zasadniczo przyrodzoności) a elementem istnienia (obejmującym doczesność, ale znajdującym doskonałe spełnienie w nieskończoności) w kontekście problematyki rozwoju. „Zło nie polega na «mieć» jako takim, ale na takim «posiadaniu», które nie uwzględnia jakości i uporządkowanej hierarchii posiadanych dóbr. Jakości i hierarchii, które płyną z podporządkowania dóbr i dysponowania nimi «byciu» człowieka i jego prawdziwemu powołaniu»⁵¹. Wynagrodzenie, które człowiek pozyskuje w pracy, winno sprzyjać, według porządku Bożego, osiągnięciu stanu szczęśliwości przez jednostkę. Wskazuje się tutaj na stan spełnienia w aspekcie istnienia, w ramach którego człowiek ma możliwość realizacji właściwej sobie wolności stanowiącej cechę konstytutywną bytu osobowego. Wzrost w istnieniu, przy wykorzystaniu przy tym otrzymywanego dochodu, przekłada się bezpośrednio na doświadczenie wolności pozytywnej (ukierunkowanej na dobra osobowe), która to dopiero pozwala kształtować prawdziwie ludzkie więzi⁵².

Sprawiedliwa wysokość wynagrodzenia pracowniczego – gwarantująca w efekcie rozwój – jest nie tylko konsekwencją umowy pomiędzy pracodawcą a pracobiorcą⁵³. Niekiedy w jej aspekcie jako konieczna jawi się potrzeba interwencji państwa. Leon XIII określił już w *Rerum novarum* zakres interwencji ze strony rządzących, mający sprzyjać wzrostowi sprawiedliwości: „(...) władza publiczna nie powinna w swej działalności pomijać dobra i pożytku proletariatu. Nie czyniąc tego, gwałci sprawiedliwość; która każe każdemu oddać to, co mu się należy. Mówi o tym mądrze święty Tomasz: «Jak część i całość są tym samym w pewnym stopniu, tak to, co należy do całości, w pewnym stopniu należy i do części» (*S. Theol.* II-II qu. LXL a. I. ad. 2). Dlatego spośród licznych i ciężkich obowiązków rządu na rzecz dobra wspólnego pierwszym jest ten, ażeby opieką otaczał wszystkie na równi klasy, przestrzegając ściśle przepisów sprawiedliwości, zwanej «rozdzielczą»⁵⁴. Jan Paweł II w encyklice *Centesimus annus* dookreślił zakres wsparcia państwa w odniesieniu do pracownika, uwzględniając możliwość pozyskiwania dochodu właśnie poprzez pracę. Otóż zadaniem władzy publicznej jest stworzenie w pierwszej kolejności ram prawnych zapewniających zatrudnienie i następnie możliwość rozwoju w ramach pracy i poprzez pracę. Miejsce zatrudnienia nie może być w tym układzie miejscem degradacji człowieka, ale wręcz przeciwnie: okoliczności zatrudnie-

⁵⁰ Mieczysław Polok, „Kościelny etos ewangelizacyjny”, w: *Etos pracy w przestrzeni społeczno-pastoralnej*, red. Ireneusz Celary, Grzegorz Polok (Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, 2015), 240–242. Rozwój w kontekście pracy posiada ściśle personalistyczny charakter, co w następujący sposób wyraził Paweł VI: „Praca ludzka na koniec nabiera jeszcze głębszego znaczenia, jeżeli spojrzymy na nią w świetle nauki chrześcijańskiej: celem pracy jest bowiem prowadzić do tworzenia tu na ziemi świata nadprzyrodzonego, który nie będzie doskonały i wykończony, dopóki wszyscy razem nie utworzymy owego doskonałego Człowieka, o jakim święty Paweł mówi w tych słowach: na miarę pełnego wzrostu doskonałości Chrystusowej”. Paweł VI, *Encyklika „Populorum progressio”* (Watykan: Editrice Vaticana, 1967), nr 28.

⁵¹ Jan Paweł II, *Encyklika „Sollicitudo rei socialis”* (Watykan: Editrice Vaticana, 1987), nr 28.

⁵² Jan Paweł II, *Encyklika „Sollicitudo rei socialis”*, nr 28; Solak, *Wychowanie chrześcijańskie a praca ludzka*, 113.

⁵³ Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”*, nr 8.

⁵⁴ Leon XIII, *Encyklika „Rerum novarum”*, nr 27.

nia powinny odzwierciedlać wolę wzrostu jednostkowego i społecznego⁵⁵. Odnosząc się jednak do kwestii pomocowej roli państwa w rozwoju pracownika, nie można pominąć sprawy doraźnych interwencji. O ile kształtowanie ram prawnych jest z reguły działaniem długofalowym, o tyle doraźne działanie stanowi odpowiedź na aktualną sytuację wyrażającą stan kryzysu (jako braku lub stagnacji w rozwoju). O konieczności takich interwencji wspominał Benedykt XVI w encyklice *Caritas in veritate* – dokumencie wydanym wszak w obliczu wielkiego kryzysu początku XXI wieku⁵⁶.

Zakończenie

Zaangażowanie człowieka w ramach doczesności przejawia się m.in. w formie pracy zawodowej. Zatrudniona jednostka zdobywa środki w postaci wynagrodzenia. W ramach katolickiej nauki społecznej, jak też uwzględniając szeroko rozumiane oczekiwania społeczne (artykułowane właściwie od początku dziejów ludzkości), jest formułowany postulat sprawiedliwej płacy. Sprawiedliwość w zakresie wynagrodzenia jest spełniana w pierwszej kolejności wówczas, kiedy człowiek otrzymuje wynagrodzenie za pracę w zależności od wysiłku włożonego w jej wykonanie, a także mając na uwadze sytuację w zakładzie oraz w państwie. Pierwotne kryterium sprawiedliwości stanowi człowiek, a co za tym idzie, kluczowego znaczenia nabiera potrzeba zachowania godziwych warunków w miejscu pracy, której składową jest wynagrodzenie. Kwestie związane z własnością winny być podporządkowane osobie. Drugą z zasad określających sprawiedliwość wynagrodzenia jest powszechne przeznaczenie dóbr. Dochód pozyskiwany dzięki pracy służy nie tylko robotnikowi, ale również jego najbliższym. Ponadto ma stanowić swoistego rodzaju zaplecze w sytuacjach kryzysowych lub też w procesie przezwyciężania ubóstwa w danej wspólnotce.

Sprawiedliwa płaca kształtuje jednak nie tylko poczucie słuszności; jest czymś więcej niż tylko gwarantem stabilnego ładu społecznego. Stanowi w istocie imperatyw wiodący ku doświadczeniu wolności odpowiedzialnej. Owo doświadczenie – fundamentalne dla życia jednostki – zachodzi w trzech obszarach. Pierwszym z nich jest kwestia podmiotowości. Człowiek posiadający dobra pozyskane z tytułu pracy posiada możliwość samostanowienia. Owa autonomia nie może być jednak osiągnięta kosztem wolności innych osób. Drugim obszarem wolności człowieka pracy jest odpowiedzialność. Oznacza to w praktyce postulat postępowania według zasad moralnych, jak też uznanie dla wartości drugiego człowieka jako osoby. Odpowiedzialność wyraża się w bezinteresownej trosce o środowisko życia jednostki. Trzecim, ostatnim obszarem doświadczenia wolności, związanym z uzyskiwaniem dochodu, jest integralny rozwój. Zdobywane dzięki pracy środki służą rozwojowi zarówno w płaszczyźnie doczesnej, jak i nadprzyrodzonej, gdzie punktem docelowym rozwoju stanowi zbawienie.

⁵⁵ Jan Paweł II, *Encyklika „Centesimus annus”*, nr 15; Ewa Stroińska, „Praca jako centralny programator ludzkich działań – rola i miejsce pracy w życiu człowieka”, w: *Dyskursy o kulturze. Etos pracy*, red. Anna Sołtys (Łódź: Katedra Socjologii, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej SWSPiZ, 2012), 22.

⁵⁶ Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, nr 24.

Sprawiedliwa płaca, która przyczynia się do wzrostu świadomości odpowiedzialnej, artykułuje jeszcze bardziej szczególną rolę człowieka pośród porządku stworzenia. Powyższy wniosek znajduje odzwierciedlenie w całej tradycji nauczania społecznego Kościoła.

Bibliografia

- „Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym «Gaudium et spes»”. W: Sobór Watykański II, *Konstytucje – Dekrety – Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, 526–606. Poznań: Pallottinum, 2002.
- Benedykt XVI. *Encyklika „Caritas in veritate”*. Watykan: Editrice Vaticana, 2009.
- Borutka, Tadeusz. *Społeczne nauczanie Kościoła. Teoria i zastosowanie*. Kraków: Wydawnictwo „Czuwajmy”, 2004.
- Franciszek. *Encyklika „Laudato si”*. Watykan: Editrice Vaticana, 2015.
- Jan Paweł II. *Adhortacja apostolska „Familiaris consortio”*. Watykan: Editrice Vaticana, 1981.
- Jan Paweł II. *Encyklika „Centesimus annus”*. Watykan: Editrice Vaticana, 1991.
- Jan Paweł II. *Encyklika „Dives in misericordia”*. Watykan: Editrice Vaticana, 1980.
- Jan Paweł II. *Encyklika „Laborem exercens”*. Watykan: Editrice Vaticana, 1981.
- Jan Paweł II. *Encyklika „Redemptor hominis”*. Watykan: Editrice Vaticana 1979.
- Jan Paweł II. *Encyklika „Sollicitudo rei socialis”*. Watykan: Editrice Vaticana, 1987.
- Jan XXIII. *Encyklika „Mater et magistra”*. Watykan: Editrice Vaticana, 1961.
- Kapias, Michał, Grzegorz Polok. „Odpowiedzialność jako przejaw etosu pracy”. W: *Etos pracy w przestrzeni społeczno-pastoralnej*, red. Ireneusz Celary, Grzegorz Polok, 15–32. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, 2015.
- Karta Praw Rodziny*. Pelplin: Bernardinum, 2013.
- Krasnosielski, Adam. „Zaspokajanie potrzeby godności pracowników poprzez wartości”. W: *Dyskursy o kulturze. Etos pracy*, red. Anna Sołtys, 71–86. Łódź: Katedra Socjologii, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej SWSPiZ, 2012.
- Leon XIII. *Encyklika „Rerum novarum”*. Watykan: Editrice Vaticana, 1891.
- Papieska Rada „Iustitia et Pax”. *Kompendium nauki społecznej Kościoła*. Kielce: Wydawnictwo „Jedność”, 2005.
- Paweł VI. *Encyklika „Populorum progressio”*. Watykan: Editrice Vaticana, 1967.
- Pikus, Stefan. *Moralne aspekty pracy*. Słupsk: WSP 1995.
- Pogonowska, Barbara. „Szanse globalnej etyki gospodarowania w świecie postkryzysu”. W: *Etyka a moralność. Aksjonormatywny kontekst współczesnej pracy i wybranych zawodów*, red. Danuta Walczak-Duraj, 89–98. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2010.
- Polok, Mieczysław. „Kościelny etos ewangelizacyjny”. W: *Etos pracy w przestrzeni społeczno-pastoralnej*, red. Ireneusz Celary, Grzegorz Polok, 235–246. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, 2015.
- Solak, Adam. *Wychowanie chrześcijańskie a praca ludzka*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW, 2004.

- Stroińska, Ewa. „Praca jako centralny programator ludzkich działań – rola i miejsce pracy w życiu człowieka”. W: *Dyskursy o kulturze. Etos pracy*, red. Anna Sołtys, 11–30. Łódź: Katedra Socjologii, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej SWSPiZ, 2012.
- Strzeszewski, Czesław. *Katolicka nauka społeczna*. Lublin: TN KUL, 1994.
- Strzeszewski, Czesław. *Praca ludzka. Zagadnienie społeczno-moralne*. Lublin: TN KUL, 1978.
- Szulist, Janusz. „Człowiek jest drogą Kościoła” (RH 14): *Wprowadzenie do katolickiej nauki społecznej*. Pelplin: Bernardinum, 2012.
- Tokarski, Wiktor Piotr. *Personalistyczno-aksjologiczna koncepcja pracy. Studium z katolickiej nauki społecznej*. Lublin: TN KUL, 2011.
- Werner, Wiktor. „Homo laborans – wolna jednostka czy wytwór historii? Jeden z metodologicznych problemów badania zachowań «człowieka pracującego»”. W: *Człowiek w kontekście pracy. Teoria – Empiria – Praktyka*, red. Magdalena Piorunek, 10–30. Toruń: Wydawnictwo „Adam Marszałek”, 2009.

Streszczenie

Zagadnienie sprawiedliwej płacy jest przedmiotem nauczania społecznego Kościoła. Właściwe wynagrodzenie ma miejsce przy spełnieniu postulatów wynikających z zasady sprawiedliwości oraz z zasady o powszechnym przeznaczeniu dóbr. W każdej z wymienionych zasad pierwszym kryterium stosowania porządku normatywnego jest osoba w zakresie jej powołania przyrodzonego i nadprzyrodzonego. W niniejszym artykule wskazano na fundamentalną zależność pomiędzy systemami płacowymi a wolnością człowieka. Zdobywane na skutek pracy dobra umożliwiają człowiekowi pogłębione doświadczenie własnej podmiotowości. W ramach procesów stanowienia są dokonywane fundamentalne wybory dotyczące odpowiedzialności za bliźnich. Wreszcie wynagrodzenie umożliwia urzeczywistnianie dynamiki rozwojowej, której kierunek człowiek określa, mając na uwadze własne uzdolnienia oraz relację do porządku Bożego. Materiały źródłowe opracowania stanowią w zasadniczej mierze dokumenty nauczania społecznego Kościoła. W opracowaniu posłużono się metodą krytycznej analizy tekstu.

Słowa kluczowe: sprawiedliwa płaca, sprawiedliwość, powszechne przeznaczenie dóbr, osoba, podmiotowość, odpowiedzialność, rozwój

Abstract

THE ROLE OF FAIR WAGES IN SHAPING RESPONSIBLE FREEDOM

The issue of a fair wage is the object of the social teaching of the Church. Appropriate remuneration means meeting the demands arising from the principle of justice and the universal destination of goods. In each of these principles the first criterion for the use of normative order is the person in terms of his natural and supernatural vocation. The fundamental relationship between wage systems and human freedom has been pointed out in this article. Goods gained as a result of good work enable every person to deeply experience their own subjectivity. As

a part of the making processes fundamental choices concerning liability for others have been made. Finally, a salary allows the development dynamics to be fulfilled which direction is determined by a human who take into consideration both his own abilities and the relationship with the divine order. The documents of the social teaching of the Church were the main resources in writing the article. The critical analysis of the text was used as the study method.

Keywords: fair wages, justice and the universal destination of goods, person, subjectivity, responsibility, development